

Leefbaarheidsvisie gemeente Ten Boer

datum

19 december 2016

werk

160031

Leefbaarheidsvisie

Ten Boer

onderwerp

Leefbaarheidsvisie

behandeld door

Eva Bennen

Theo Adema

Inhoudsopgave

Inleiding	5
1.1. Waaron een leefbaarheidsvisie?	5
1.2. Reikwijdte en status van het document	5
1.3. Processtappen	6
1.4. Kaders	7
1.5. Leeswijzer	7
De gemeentelijke leefbaarheidsvisie in één oogopslag	8
2. Analyse.....	9
2.1. Wie wonen en leven er in de gemeente Ten Boer?	9
2.2. Inwoners en huishoudens	11
2.3. Wonen	12
2.4. Economie	13
2.5. Voorzieningen	14
2.6. Sociaal, zorg en welzijn	14
2.7. Fysieke ruimte	15
2.8. Natuur en cultuur	16
2.9. Milieu, energie en duurzaamheid	16
2.10. Aardbevingen	17
2.11. Gemeentelijke herindeling	17
3. Dorpsvisie(s) als basis voor een gemeentelijke visie.....	19
3.1. Behoud van ‘voorzienende’ dorpen	19
3.2. Een passende en duurzame woningvoorraad	21
Oplossingen zoeken voor leegstand vastgoed.....	21
3.3. Op weg naar een duurzame gemeente	23
3.4. Zorg samen organiseren	24
3.5. Verkeersveilige en aantrekkelijke dorpen	25
4. Aardbevingen.....	27

4.1.	Veiligheid en vertrouwen	27
4.2.	Gebiedsgerichte aanpak.....	27
5.	Hoe de herindeling bijdraagt aan sterke dorpen	29
5.1.	Aandachtspunten vanuit de dorpen.....	29
5.2.	Rol gemeente	29
5.3.	Rol dorpen.....	30
6.	Middelen	32
7.	Bijlage	34
7.1.	7 dorpsvisies.....	34

Inleiding

1.1. Waarom een leefbaarheidsvisie?

Het wonen en leven in de dorpen verandert. Veel van de oorzaken achter de veranderingen komen van buiten de gemeente, maar zijn lokaal goed merkbaar. Te denken valt aan de decentralisatie en het scheiden van wonen en zorg, een groeiend beroep op de zelfredzaamheid en burgerkracht van inwoners, stijgende energielasten en een afnemende bevolkingsontwikkeling. Voor de dorpen in Ten Boer betekent dit: nadenken en keuzes maken hoe je ervoor zorgt dat de leefbaarheid in alle negen dorpen overeind blijft, of waar mogelijk zelfs beter wordt. Ook wil de gemeente Ten Boer met deze leefbaarheidsvisie ervoor zorgen dat de negen dorpen in de nieuwe grotere gemeente sterke en leefbare dorpen blijven.

Leefbaarheid is niet alleen een zaak voor de gemeente, maar ook juist voor de dorpen en haar inwoners, voor maatschappelijke organisaties, instellingen en voor ondernemers. Daarom wordt de basis van voorliggende leefbaarheidsvisie gevormd door dorpsvisies. Samen met de dorpen is in deze dorpsvisies vastgelegd wat belangrijk is voor het dorp en waar het dorp zich de komende jaren voor wil inzetten. De dorpsvisies zijn eind oktober vastgesteld en dienen als onderlegger van deze leefbaarheidsvisie (zie 1.3 voor de stappen die gezet zijn om te komen tot de dorpsvisie).

Naast dat deze leefbaarheidsvisie is geschreven voor de dorpen en haar inwoners, dient het ook als basis om afspraken te maken in het herindelingstraject met de gemeente Groningen. Het document is tevens bedoeld om als basis te dienen voor het meerjarenprogramma 'Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen' van de Nationaal Coördinator Groningen (NCG). Er ontstaan koppelkansen tussen de versterkingsopgave en lopende of te ontwikkelen gemeentelijke leefbaarheidsprojecten.

1.2. Reikwijdte en status van het document

Leefbaarheid is een breed thema en kan op verschillende manieren worden omschreven. Voor de leefbaarheidsvisie gaat het om zowel de sociale als fysieke kwaliteit van de woonomgeving. De thema's in deze visie zijn gebaseerd op de thema's en onderwerpen die in de dorpsvisies naar voren zijn gekomen.

De gemeentelijke herindeling is één van de aanleidingen voor het opstellen van de leefbaarheidsvisie. In ieder geval tot 1 januari 2019 is dit document belangrijk om goede afspraken te maken in het herindelingstraject. Ook dient het als basis voor het meerjarenprogramma van de NCG. De looptijd van het meerjarenprogramma is langer dan 2019. Daarom is het van belang om de leefbaarheidsvisie als een dynamisch document te zien, waarin ruimte is voor vernieuwde inzichten. Een jaarlijkse evaluatie borgt dit.

Status van het document

De leefbaarheidsvisie is een strategisch document met de ambities en het wensbeeld voor de gemeente Ten Boer en haar dorpen. Net als de dorpsvisies is de uitkomst hiervan afhankelijk van de inzet en mogelijkheden van verschillende partijen.

1.3. Processtappen

Hieronder volgen de stappen die gezet zijn in de voorbereiding op deze leefbaarheidsvisie. Te beginnen bij het opstellen van de dorpsvisies:

Zeven dorpsvisies

In zeven dorpen is een dorpsvisie opgesteld. De dorpen Wittewierum en Winneweer zijn bij Ten Post aangesloten. De volgende stappen zijn doorlopen in Sint Annen, Woltersum, Ten Boer, Garmerwolde, Lellens en Thesinge:

1. Leefbaarheidsenquête: in samenwerking met Dorpsbelangen is een enquête verstuurd om inzicht te krijgen hoe de bewoners hun dorp zien, wat ze belangrijk vinden voor de leefbaarheid (ideeën, kansen, knelpunten) en welke zaken er spelen richting de gemeentelijke herindeling.
2. Korte analyse: op basis van bestaand cijfermateriaal en informatie over het dorp is inzicht verkregen in de huidige situatie en de ontwikkelingen in het dorp.
3. Ophaalavond met Arno van der Heyden: alle bewoners zijn uitgenodigd voor een ophaalavond. We spraken met elkaar over de thema's dorpskarakter, wonen, voorzieningen en openbare ruimte. De muzikale en theatrale omlijsting van Arno van der Heyden zorgde voor een hoge opkomst. Tijdens de avond is een oproep gedaan aan bewoners om mee te schrijven aan de dorpsvisie.
4. Samen op weg naar een dorpsvisie: gezamenlijk met Dorpsbelangen en dorpsbewoners die zich hebben aangemeld zijn we per dorp aan de slag gegaan om op papier te zetten hoe de leefbaarheid van het dorp behouden en verbeterd kan worden. Dit is samengekomen in een visie met dorpsagenda.
5. Terugkoppeling: de concept dorpsvisie is voorgelegd aan het hele dorp. Laatste aanvullingen zijn meegenomen. Vanuit de werkgroep dorpsvisie is de vraag gesteld: wie doet er mee en wil zich inzetten voor een speerpunt uit de dorpsagenda?

In Ten Post, Wittewierum en Winneweer is in 2015 al een projectgroep gestart om een dorpsvisie te schrijven. Door middel van een dorpsborrel, enquête, interviews en een inloopavond met Arno van der Heyden zijn ideeën, kansen en knelpunten opgehaald. Vanuit de gemeente is alleen meegewerkt aan de afronding van de dorpsvisie.

Gemeentelijke leefbaarheidsvisie

1. Dorpsvisies als basis: de dorpsagenda's uit de dorpsvisies zijn de rode draad in de leefbaarheidsvisie voor de gemeente Ten Boer.
2. Interviews per thema: over het concept leefbaarheidsvisie is per thema gesproken met beleidsambtenaren en het college over ambities en uitvoering.

1.4. Kaders

Deze leefbaarheidsvisie heeft een relatie met en sluit aan bij een aantal kaders en visies die binnen de gemeente zijn vastgesteld. De belangrijkste zijn:

- Woonvisie 2016-2020
- Duurzaamheidsvisie 2016-2018
- Samen werkt beter: beleid, uitvoeringsplan en notitie vernieuwing sociaal domein
- Meerjarenprogramma Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen 2016 (en de daaropvolgende jaarschijven van het MJP)
- Collegeprogramma 2014-2018

1.5. Leeswijzer

In de hoofdstukken hierna werken we de leefbaarheidsvisie verder uit:

- Hoofdstuk 2: analyse;
- Hoofdstuk 3: dorpsvisie(s) als basis voor gemeentelijke leefbaarheidsvisie;
- Hoofdstuk 4: aardbevingen als koppelkans;
- Hoofdstuk 5: hoe de herindeling bijdraagt aan sterke dorpen;
- Hoofdstuk 6: middelen;
- Bijlage: dorpsvisie van Ten Boer, Ten Post (inclusief de dorpen Wittewierum, Winneweer en Kröddeburen), Sint Annen, Woltersum, Garmerwolde, Lellens en Thesinge.

De gemeentelijke leefbaarheidsvisie in één oogopslag

2. Analyse

Dit hoofdstuk betreft een schets van de dorpen en een korte analyse over wie nu en wie later in de gemeente Ten Boer wonen en leven. Ook gaat het per thema in op het gemeentelijk beleid en wat er op de gemeente af komt. Hierin komt leefbaarheid in de breedste zin van het woord aan bod.

2.1. Wie wonen en leven er in de gemeente Ten Boer?

De gemeente Ten Boer telt circa 7451 inwoners en is daarmee een kleine gemeente. De gemeente kent negen dorpen waarvan het dorp Ten Boer de duidelijke kern vormt. De meeste voorzieningen worden hier gevonden. De daaromheen liggende dorpen worden als 'buitendorpen' geclassificeerd. Ten Post, Garmerwolde, Thesinge en Woltersum hebben enkele voorzieningen en de kleine buitendorpen Sint Annen, Lellens, Wittewierum en Winneweer hebben enkele tot geen voorzieningen. Tussen deze dorpen ligt een open agrarisch landschap met bijbehorende agrarische bedrijven.

De dorpen

Garmerwolde

Garmerwolde is van oorsprong een typisch boerderijdorp en is rond de 13e eeuw ontstaan op een oeverwal. In deze tijden werden er in heel West-Europa veel kloosters gesticht. Het klooster Germania van Thesinge (1183) is zelfs vernoemd naar Garmerwolde, dat rond 1300 nog Gedmerawalda heette. In eerst instantie stond er een aantal boerderijen aan de Dorpsweg en een rijtje woningen aan het Damsterdiep in Garmerwolde. Na 1850 werd beetje bij beetje meer gebouwd tussen de bestaande boerderijen. Garmerwolde heeft een aantal cultuurhistorische elementen. Onder andere de Nederlands Hervormde kerk en een aantal karakteristieke historische panden. Naast de markante panden heeft Garmerwolde een karakteristieke open ruimte.

Lellens

Het pittoreske Lellens is met haar 80 inwoners één van de kleinere dorpen in de gemeente Ten Boer. Lellens is ontstaan op een wierde die deel uitmaakt van de wierdenreeks Usquert-Kantens-Middelstum-Lutjewijtwert-Lellens op een oeverwal van de Fivel. Het landschap in de omgeving van Lellens is open en vlak. Voor 1850 bestond het dorp uit enkele boerderijen, woonhuizen en een borg. In de huidige ruimtelijke structuur van Lellens is de ontstaansgeschiedenis duidelijk herkenbaar, mede omdat uitbreidingen van het dorp achterwege zijn gebleven. Door de typische bebouwing en structuren is Lellens een beschermd dorpsgezicht.

Sint Annen

Ook Sint Annen is een klein pittoresk dorp in het Groninger landschap. In 1340 is het klooster van Sint Annen gesticht en daarmee ook de eerste stenen van de opbouw van het huidige dorp Sint Annen. De naam Sint Annen is ook afkomstig van het nonnenklooster Sint Anna. Sint Annen heeft een uniek dorps huis: een oude molenromp die in de jaren 80 is omgebouwd. De molen is herbouwd nadat de oude was verwoest door mogelijk blikseminslag en later in brand is gevlogen. De molen heeft jaren dienstgedaan als woning. In 1987 is de molen verbouwd tot dorps huis de Meuln. Naast het dorps huis de Meuln valt ook de klokkenstoel, die midden in Sint Annen staat, op.

Ten Boer

Ten Boer - vroeger Bure - is ontstaan op de westelijke kwelderwal van de rivier de Fivel, op de rand van veen en klei. Het dorp ontwikkelde zich in de loop der eeuwen tussen het Damsterdiep en de eeuwenoude Stadsweg. De kloosters hebben een belangrijke rol gespeeld in de ontginning van het gebied rondom Ten Boer. Met onder meer de aanleg van de Wolddijk werd het dorp beschermd tegen overstromingen van de Hunze en Fivel. Ten Boer is het centrumdorp van de gemeente en hier zijn de meeste voorzieningen gevestigd. Op sportief gebied kan men in Ten Boer gebruik maken van het sportcomplex. Hier bevinden zich voetbalvelden, zwembaden, tennisbanen, de sporthal en een skeelerannex ijsbaan. Ook qua winkelveorzieningen is Ten Boer de aangewezen plek.

Ten Post, Winneweer en Wittewierum

Van oudsher stond Ten Post bekend als een gehucht met alleen een aantal kleine boerderijen. Vanaf de 19e eeuw is het aantal inwoners begonnen te groeien. Rond 1850 was het dorp op te delen in twee gedeeltes. Het ene deel was ontstaan aan de Stadsweg, het buurtschap Kroddeburen, en het andere deel ontstond na de aanleg van het Damsterdiep. Door de uitbreiding van de scheepvaart door het Damsterdiep en de daaraan gekoppelde activiteiten groeiden de delen snel naar elkaar toe en kwamen er enkele voorzieningen in het dorp. Ten Post is een nederzetting op het kruispunt van water- en wegverbindingen. Het landschap van Ten Post is gelegen op de overgang van Hoogeland naar Lageland, van Wierdenland naar Wolden, van akkerbouw naar veeteelt en van rechte naar slingerende wegen en waterlopen.

Thesinge

Thesinge ligt in het westen van de gemeente Ten Boer. Het dorp ligt aan het Kardingermaar dat ook wel het 'Geweide' wordt genoemd. Thesinge heeft haar ontwikkeling met name te danken aan haar kerkelijke instelling. In de 12e eeuw werden veel kloosters gesticht. In 1180 werd in Thesinge één van de eerste kloosters gesticht, namelijk het nonnenklooster Germania. Hierdoor is de geschiedenis van Thesinge ook onlosmakelijke verbonden met het klooster Germania. Op en rond dit kloosterterrein is in de loop van de eeuwen Thesinge ontstaan. Toen rond 1800 de dorpskern op de wierde vol raakte, ontstonden uitbreidingen van lintbebouwing langs de toegangswegen (Molenweg en G.N. Schutterlaan). Na 1400 werd in officiële geschriften het klooster niet meer aangeduid met de Latijnse naam Germania, maar komt de naam Thiasingaclooster naar voren. Vanaf dit moment is de dorpsnaam Thesinge een feit.

Woltersum

Woltersum is een actief dorp in het oosten van de gemeente Ten Boer aan het Eemskanaal. Het dorp kent een lange geschiedenis. Woltersum is voor de jaartelling ontstaan rondom een wierde. Mensen zochten het hogerop ter bescherming tegen hoog water, aangezien Woltersum beneden de zeespiegel ligt. Het dorp lag toentertijd tussen twee maren: de Woltersumer Ae en de Lustige Maar. Deze gunstige ligging aan het water heeft er toe geleid dat Woltersum zich ontwikkelde van een agrarische gemeenschap naar een gemeenschap met handel- en woonfunctie. In 1857 is het Eemskanaal dwars door de bebouwing van het dorp heen gelegd. Hierdoor hadden de Woltersummer Ae en de Lustige Maar geen functie meer en zijn ze afgesneden.

2.2. Inwoners en huishoudens

Bevolkingsomvang: krimp op termijn

Het inwoneraantal van de gemeente Ten Boer is de afgelopen jaren toegenomen van 6.858 (1992) tot 7.451 (2015). De groei van de afgelopen jaren is volledig toe te rekenen aan het dorp Ten Boer. De andere dorpen zijn qua inwoneraantallen gedaald. De prognose voor de komende jaren laat zien dat het inwoneraantal van Ten Boer niet langer zal groeien (woningbehoefteonderzoek Regio Groningen-Assen, 2015). Het aantal inwoners zal dalen van 7.451 in 2015 naar circa 6.540 in 2030. Volgens de trendprognoses gaat dit om een afname van circa 12%. Dit betekent dat het dorp Ten Boer ook niet meer verder zal groeien.

Kern	1992	2001	2007	2015	Ontwikkeling 2015 t.o.v. 1992	Procentuele ontwikkeling
Ten Boer	3.814	4.587	4.397	4.740	926	+ 24%
Ten Post (inclusief Lellens en Winneweer)	1.201	1.123	1.143	1.040	-161	-13%
Thesinge	634	609	605	587	-47	-7%
Garmerwolde	616	578	544	515	-101	-16%
Woltersum	376	371	364	370	-6	-2%
Sint Annen	217	197	196	199	-18	-8%
Totaal	6.858	7.465	7.249	7.451	593	+9%

Tabel 1: bevolkingsontwikkeling Gemeente Ten Boer naar woonkern. Voor het dorp Ten Boer dienen de aantallen met ongeveer 400 inwoners te worden gecorrigeerd in verband met het azc in de periode 1997 – 2002. Bron: woonvisie Ten Boer.

Prognose bevolkingssamenstelling naar leeftijd

De prognose voor de samenstelling van de bevolking voor de komende 15 jaar laat zien welke leeftijdsgroepen (hard) gaan groeien en welke krimpen. De demografische ontwikkelingen laten een beeld zien dat elders in Nederland ook plaats gaat vinden: ontgroening aan de onderkant (minder jongeren tot 24 jaar) en vergrijzing aan de bovenkant (een groter wordende groep van 60 jaar en ouder).

Omvang huishoudens naar leeftijd

De omvang van het aantal inwoners daalt volgens de prognose. De bevolkingsafname is in twee delen op te splitsen. In de periode 2015-2020 is de voorspelling dat er huishoudensverduunning optreedt. De gemiddelde huishoudensgrootte is in de afgelopen jaren gedaald en zal ook in de komende jaren verder dalen. Dat komt vooral doordat er minder gezinnen met kinderen zullen zijn en daardoor meer een- en tweepersoonshuishoudens. Hierdoor ontstaat er een ander beeld bij de omvang van het aantal huishoudens. Ondanks een kleiner aantal inwoners kan de behoefte aan woningen gelijk blijven en zelfs nog licht stijgen de komende 5 jaren.

Onderzoek rekenkamercommissie Ten Boer

Op verzoek van de gemeenteraad heeft de rekenkamercommissie onderzoek gedaan naar de samenhang tussen het gemeentelijk beleid en de demografische ontwikkelingen. De ontwikkelingen op het gebied van inwoneraantallen, huishoudensgroottes en leeftijdsgroepen hebben gevolgen voor onderwerpen zoals onderwijs, zorg, de arbeidsmarkt en het woonaanbod. Een daling van het aantal kinderen heeft bijvoorbeeld direct gevolgen voor de levensvatbaarheid van scholen in de dorpen. Naast levensvatbaarheid zorgt de verschuiving van de bevolking, vergrijzing en ontgroening, voor een

verschuiving in de vragen die er zijn. Waar ontgroening bijvoorbeeld juist kan zorgen voor een afnemend draagvlak voor voorzieningen als een jeugdthunk, zorgt vergrijzing voor een toenemende vraag van voorzieningen voor ouderen.

Aandachtspunten bij de voorspelde huishoudensontwikkeling zijn de herindeling en de aardbevingsproblematiek. Dit zijn ontwikkelingen die een onzekere factor zijn voor de woningmarkt in de gemeente Ten Boer – zowel positief als negatief. Wat betreft de herindeling heeft de stad Groningen een heel ander imago dan het Ommeland. De groeiende stad heeft bijvoorbeeld minder last van het imagoprobleem rondom de aardbevingen. Dit kan zijn positieve invloed hebben op de huidige dorpen in de gemeente Ten Boer wanneer het één grote gemeente is. Tot nu toe is de woningmarkt in het aardbevingsgebied met name verstoord.

2.3. Wonen

De veranderende bevolkingssamenstelling heeft invloed op de woningvoorraad en woningbehoefte van de gemeente Ten Boer. De nieuwe woonvisie is in 2016 vastgesteld. Hieronder volgen de belangrijkste punten uit de woonvisie 2016-2020. Zoals aangegeven krijgt de gemeente Ten Boer te maken met een bevolkingsafname. Dit betekent dat er weinig éxtra woningen nodig zijn, maar betekent niet dat er geen vraag meer is vanuit verschillende doelgroepen. Op basis van de huishoudensontwikkeling op korte termijn wordt er in de woonvisie nog vraag verwacht van 5 á 10 woningen per jaar tot 2020.

Doelgroepen

Er is krapte op de woningmarkt voor jongeren/starters en senioren. Deze doelgroepen hebben woonwensen waarin de gemeente Ten Boer op dit moment niet voldoende in voorziet, terwijl een gevarieerde bevolkingssamenstelling zorgt voor het behoud van voorzieningen en hiermee leefbare dorpen. Het is dus van belang dat starters terecht kunnen op de woningmarkt van Ten Boer, maar met name in de kleinere dorpen is dit moeilijk. Er is weinig doorstroming in de (kleine) sociale sector en er zijn weinig geschikte starterswoningen in de markt.

Op basis van de huishoudensontwikkeling kan ook verwacht worden dat de vraag naar geschikte woningen voor ouderen de komende jaren flink gaat toenemen. Woonwensen richten zich in toenemende mate op kleinere huishoudens en levensloopbestendigheid. Echter, dit betekent niet dat al deze ouderen willen en gaan verhuizen naar een gelijkvloerse of levensloopgeschikte woning. Vaak weegt de binding met de eigen woning en woonomgeving sterk mee. Daarom is het belangrijk dat woningen flexibel en aanpasbaar zijn.

Voor de huisvesting van statushouders zijn gemeenten verantwoordelijk. Gemeenten zijn wettelijk verplicht elk half jaar een aantal verblijfsgerechtigden te huisvesten, de zogenaamde taakstelling. De afgelopen twee jaar is het in toenemende mate lastig gebleken geschikte woonruimte te vinden voor statushouders. De toenemende groei van statushouders en de krapte op de sociale huurmarkt zorgt voor de verwachting dat de gemeente moeite gaat krijgen met het invullen van de taakstelling.

Nieuwbouw

Op maat is er in de dorpen ruimte voor kleine aantallen woningen of het vervangen van woningen. De ruimte voor kleine aantallen woningen focust zich op de kern Ten Boer. De nieuwbouw concentreert zich in het dorp Ten Boer binnen de bestaande plannen, namelijk Dijkshorn en het centrumplan. Nieuwbouwplannen in de kleine kernen blijven, vraag gestuurd, mogelijk.

Aandacht voor de bestaande voorraad: versterken en verduurzamen

Bij een beperkte hoeveelheid nieuw te bouwen woningen is het des te belangrijker om er voor te zorgen dat de bestaande woningen aantrekkelijk blijven. De bestaande woningvoorraad is voor circa 99% ook de woningvoorraad van 2025. Er moet blijvend geïnvesteerd worden in zowel huur- als koopwoningen. De gemeente Ten Boer heeft als ambitie om in 2035 energieneutraal te zijn. Dit betekent dat er een belangrijke opgave ligt wat betreft het verduurzamen van de woningvoorraad. De combinatie van het verstevigen en verduurzamen van de woningvoorraad biedt een koppelkans. Corporatie Wierden en Borgen wil de woningversterking combineren met renovaties en verduurzamen.

Prestatieafspraken

De woonvisie van Ten Boer is de basis voor het maken van (prestatie)afspraken met de woningcorporatie, huurdersvereniging en zorgpartijen. Afspraken, onderzoeken en uitwerkingen die de gemeente samen met de corporatie op gaat pakken worden in prestatieafspraken vastgelegd met als doel; de uitvoering van de woonvisie. Ten Boer maakt prestatieafspraken met woningcorporatie Wierden en Borgen en Woonzorg Nederland.

2.4. Economie

De economische structuur bestaat in de gemeente Ten Boer uit de sectoren agrarisch, bedrijven en recreatie en toerisme. De agrarische sector vormt verreweg de belangrijkste economische functie in de gehele gemeente Ten Boer. Met name onder de melkveebedrijven is schaalvergroting aan de orde. Het aantal bedrijven is de afgelopen 20 jaar afgenomen, terwijl het aantal hectares cultuurgrond nauwelijks is afgenomen. Ook steeds meer agrariërs ontwikkelen nevenactiviteiten op hun bedrijf om daarmee extra inkomsten te genereren.

Het MKB van de gemeente concentreert zich met name in het dorp Ten Boer. Het Koopmansplein is de plek waar een scala aan winkels en kleinschalige horeca aangetroffen wordt. Het Koopmansplein heeft echter wel te maken met een toenemende leegstand. Andere bedrijvigheid zoals een garage, een bouwmarkt en een aantal speciaalzaken worden ook in het dorp Ten Boer aangetroffen. In Ten Post zitten ook nog een aantal grotere bedrijven, waarvan een aantal internationaal georiënteerd zijn.

Belangrijk voor de bedrijfsvoering is bereikbaarheid en snel internet met name voor de ondernemers in het buitengebied (landbouwers, creatieve economie). Dit vormt de basis voor het ondernemen in het landelijke gebied.

Toerisme en recreatie

Ten Boer heeft ook veel te bieden op toeristisch gebied: rust en ruimte, verschillende soorten overnachtingsmogelijkheden, veel historisch erfgoed, kunst en cultuur, een goede fietsinfrastructuur en (water)sportmogelijkheden. Buiten het dorp Ten Boer aan het Damsterdiep is camping De Banjer gelegen. Door de ligging aan een kruispunt van vaarwegen is vaarrecreatie vanaf de camping goed mogelijk. Tussen Garmerwolde en Thesinge bevindt zich op het erf van een boerderij een minicamping. Verder zijn er verschillende B&B 's binnen de gemeente en een hotel, de Pleisterplaats, in Ten Boer. De gemeente Ten Boer kent een aantal horecavoorzieningen.

2.5. Voorzieningen

Voor een aantrekkelijke woongemeente zijn goede voorzieningen belangrijk. Er zijn in veel dorpen maatschappelijke voorzieningen als sportaccommodaties, sportvelden, jeugdtonnen en dorpshuizen en veel verenigingen die daarvan gebruik maken. Sommige van deze plekken staan soms onder druk als gevolg van een veranderende bevolking en kleinere budgetten.

De zeven basisscholen (openbaar en bijzonder onderwijs) zijn verspreid over de gemeente: één basisschool in Garmerwolde, Woltersum, Ten Post en Thesinge en drie basisscholen in Ten Boer. De daling van het aantal kinderen in de gemeente zorgt ervoor dat er druk komt te staan op een aantal kleinere basisscholen.

School	Plaats	Leerlingenaantallen		
		2020	2025	2030
De Fontein	Ten Boer	178	163	151
De Huifkar	Ten Boer	256	233	221
De Poort	Ten Boer	112	103	93
De Huifkar	Woltersum	30	29	21
Garmerwolde	Garmerwolde	25	24	19
De Til	Thesinge	36	37	31
De Wieken	Ten Post	58	49	43

Tabel 2: leerlingenprognoses 2015, bron: DUO.

Het gemeentebestuur zorgt voor de huisvesting, maar de schoolbesturen en ouders zijn verantwoordelijk voor kwaliteit en aanwezigheid van onderwijs. Hier heeft de gemeente geen invloed op. Er zijn vijf peuterspeelzalen aanwezig in de gemeente (Ten Boer, Thesinge, Woltersum, Ten Post en Garmerwolde).

2.6. Sociaal, zorg en welzijn

Met de drie decentralisaties (Awbz naar Wmo, Participatiewet, Jeugdwet) zijn er veel taken vanuit de rijksoverheid gedecentraliseerd naar gemeenten. De gemeente grijpt de decentralisaties aan als kans om op dorps- en wijkniveau te werken. Dit is noodzakelijk om met elkaar de hulp te kunnen bieden die nodig is. De gemeente Ten Boer was met De Deel (dienstverlenend en samenwerkend zorgteam van de gemeente) de weg al in geslagen om op dorps- en wijkniveau beter aan te sluiten bij wat de bewoners nodig hebben en wat zij willen. Uitgangspunt hierbij is dat de eigen kracht van inwoners basis is voor het bieden van hulp en ondersteuning. Het is belangrijk de sociale netwerken in de dorpen sterk te maken zodat inwoners zelfstandig kunnen blijven wonen.

Bij de Deel vormen dorpscoaches de regie over de verschillende domeinen en zorgen voor een integrale aanpak. Ze geven informatie en advies, signaleren, ondersteunen en leiden bewoners naar hulpverlening. Hierbij zijn de uitgangspunten maatwerk en mensgericht, niet kijken naar de regels maar naar wat men nodig heeft. In het plan 'Samen werkt beter' wordt eigen kracht van inwoners als uitgangspunt genomen. Dit uitgangspunt geldt niet alleen bij hulpvragen, maar in de brede zin. Namelijk door vrijwilligerswerk te stimuleren, mantelzorgers te ondersteunen en leefbaarheidsprojecten te honoreren. De Deel is een goed voorbeeld van deze visie en werkt vanaf het begin op een manier waarbij integraal, aan de voorkant en preventief kernwoorden zijn.

Sociale veiligheid

Ten Boer is in 2016 uitgeroepen tot de veiligste gemeente van het land (AD, 2016). Onder andere het karakter van een kleine plattelandsgemeente, als ook een wijkagent die erg betrokken is bij de gemeenschap dragen bij aan het resultaat. De misdaadmeter bekijkt per gemeente het aantal aangiftes van tien vormen van veelvoorkomende criminaliteit en weegt deze naar impact en inwonertal. Ook voelen bijna alle inwoners zich in het algemeen veilig in hun dorp. Wel komen er onveilige verkeerssituaties voor, ruim 60 procent geeft aan dat dit vaak of soms voorkomt.

2.7. Fysieke ruimte

Openbare ruimte

Vanuit de gemeentelijke leefbaarheidsenquête zijn een aantal vragen gesteld over onderhoud en de leefbaarheid van de dorpen, zoals het onderhoud van het groen, de begaanbaarheid van straten, stoepen en trottoirs en hoe schoon het dorp is. Een meerderheid reageert overwegend positief, maar ook gemiddeld 25% reageert negatief. Vooral de paden en trottoirs zijn volgens respondenten lang niet voor iedereen goed begaanbaar.

Jaarlijks doet de gemeente een oproep voor de BORG-schouw (Beheer Openbare Ruimte Gemeente) met als doel een aantrekkelijke openbare ruimte. Enthousiaste bewoners beoordelen een 'stukje' van de gemeente Ten Boer. Bij de schouw wordt gelet op verhardingen, het groen, het straatmeubilair (speelvoorzieningen, verlichting, verkeersborden e.d.), de oevers langs vijvers en de algehele netheid (onkruid, zwerfvuil, hondenpoep). De resultaten van de schouw worden verwerkt en geanalyseerd. Dit kan leiden tot verschuivingen in budgetten en onderhoudsprogramma's.

Verkeer en vervoer

Veel inwoners in de gemeente Ten Boer zijn voor werk of studie afhankelijk van voorzieningen in andere plaatsen in de regio. Hierdoor is de bereikbaarheid van de dorpen essentieel. De hoofdroute is de N360 die dwars door de gemeente loopt van Groningen naar Delfzijl. Daarnaast loopt N46 boven de gemeente langs van Groningen naar Eemshaven. In alle negen dorpen geldt de snelheidsbeperking van 30 km per uur. Deze limiet is van groot belang voor de veiligheid in de dorpen, maar de ervaring vanuit de dorpen is dat zowel bestemmingsverkeer als landbouwverkeer zich vaak niet aan de limiet houdt. Zowel uit de dorpsvisies als de gemeentelijke leefbaarheidsenquête komt naar voren dat binnen de gemeente Ten Boer veel onveilige verkeerssituaties zijn. Er is weinig verschil tussen de dorpen; in elk dorp kent men wel onveilige verkeerssituaties. De dorpen zijn onderling verbonden met kleine plattelandswegen die door zowel bestemmingsverkeer en landbouwverkeer, fietsers en wandelaars gebruikt worden.

Om het fietsen aantrekkelijker te maken en de verkeersveiligheid te verbeteren, wordt van de Stadsweg tussen Groningen en Ten Boer een Fietsroute Plus gemaakt. Het fietspad wordt drie meter breed. Ook wordt de fietsroute langs de N360 aangepakt. Dit wordt gedaan door de verharding op het wegvak tussen de Groene Zoom en de Gaykingastraat in Ten Boer te verbeteren.

Voor de groep mensen zonder auto zijn goede ov-verbindingen noodzakelijk. De dorpen zijn afhankelijk van busvervoer, er is geen treinstation in de gemeente. Lijn 140 (binnenkort Q-link 6) rijdt van Groningen naar Delfzijl via Garmerwolde, Ten Boer en Ten Post. Waar regulier OV ophoudt zijn er een aantal buurtbussen. Voorbeeld hiervan is buurtbus 563 die langs Ten Boer, Sint Annen, Thesinge en Lewenborg rijdt. Een buurtbus is gewoon openbaar vervoer, maar wordt gereden met vrijwilligers en

kleine busjes. Op dit moment lopen reguliere verbindingen en buurtbussen nog niet optimaal op elkaar over, zowel wat betreft de tijden als de manier van betalen (ov-chipkaart of kaartje).

2.8. Natuur en cultuur

Ten Boer is een plattelandsgemeente. Het omvangrijke buitengebied bepaalt voor een belangrijk deel de identiteit van de gemeente. Het Hoogeland is één van de oudste cultuurlandschappen van Nederland. Het landschap van het Hoogeland kent een hoge concentratie middeleeuwse kerken, schitterende borgen, en fraaie, vaak opgeknapte oude molens. Door het buitengebied loopt een groot aantal fietspaden die niet alleen voor woon-werkverkeer worden gebruikt maar ook recreatieve waarde hebben. Over de oude Stadsweg kan tussen de stad Groningen en Ten Post worden gefietst. Het Ten Boersterbos is een aantrekkelijk wandelgebied. Ook door de weilanden lopen op diverse plaatsen wandelpaden. Het Damsterdiep en diverse andere waterlopen zijn geschikt en worden gebruikt voor de vaarrecreatie.

Er liggen kansen om de gemeente aantrekkelijker te maken voor natuurliefhebbers en recreanten van buiten de gemeente. Op dit moment creëren al steeds meer agrariërs nevenactiviteiten op hun bedrijf om daarmee extra inkomsten te genereren. Maar ook het in ere herstellen van oude kloosterpaden of het realiseren van een dorpsommetje kan hier aan bijdragen.

Het erfgoed in de gemeente bestaat uit beschermde dorpsgezichten, kerken, oude klooster- en borgterreinen, wierden, boerderijen en molens. Zij vormen een belangrijk deel van het toeristisch kapitaal van de gemeente. Wandelroutes, informatieborden en dergelijke worden langs deze plekken gevonden, maar kunnen nog meer uitgebreid worden door bijvoorbeeld bewegwijzering naar historische plekken. Ten Boer kent dan wel geen gemeentelijke monumenten, maar wel maar liefst 43 rijksmonumenten. Zoals de drie kalkmolens bij Garmerwolde, het Huis te Lellens, de preekstoelkuip in de hervormde kerk van Ten Post en de molen FRAM in Woltersum. Maar ook de Stadsweg kan worden aangemerkt als een waardevolle cultuurhistorische structuur.

2.9. Milieu, energie en duurzaamheid

Gemeente Ten Boer ziet een duurzame gemeente als een gemeente waar het goed wonen en vertoeven is voor bewoners en bezoekers. Dit kan bereikt worden door het steeds meer duurzaam inrichten van de gemeente, medeverantwoordelijkheid te nemen voor de effecten op de langer termijn en dat burgers, bedrijven en gemeente gezamenlijk verantwoordelijkheid nemen voor een doorgaande duurzame ontwikkeling. De visie op een duurzaam Ten Boer biedt het kader om gemeentelijke inspanningen te richten met als motto: 'Ten Boer energieneutraal in 2035'.

Duurzaamheid en verduurzaming van de leefomgeving speelt in Ten Boer. Zo hebben veel inwoners met aardbevingsschade gebruik gemaakt van de Tijdelijke Regeling Waardevermeerdering voor het uitvoeren van energiebesparende maatregelen aan hun woning zoals het plaatsen van zonnepanelen. De inzet op een duurzame gemeente richt zich op verschillende thema's. In de gemeente staan vrij veel vrijstaande en oudere woningen. Het gemiddelde energielabel ligt laag. In de woningvoorraad van de gemeente valt dus nog veel energiewinst te halen. Hierbij is het concept nul op de meter leidend. In het kader van het versterkingsprogramma streeft woningcorporatie Wierden en Borgen naar Nul op de Meter en naar gemiddeld energielabel B in 2020.

Maar hetzelfde geldt voor het gemeentelijk vastgoed. GRESO is een kans voor verduurzaming van het gemeentelijk vastgoed waarbij middelen voor de huidige energierekening worden ingezet voor energiebesparing. De 'winst' door een lagere energierekening kan daarna worden ingezet voor het volgende project. Ook kijkt de gemeente naar de mogelijkheden om aan te sluiten bij de energie coöperatie. Het aanleggen van één of meer zonneweides in combinatie met het aanleggen van zonnepanelen op bedrijfsgebouwen (boerderijen, gemeentelijke gebouwen, etc.) juicht de gemeente toe.

Een mooi voorbeeld op het gebied van duurzaamheid is Woldwijk. Een openbaar toegankelijke weidezone waar vee ruim en vrij kan grazen, gecombineerd met een lokale voedselcoöperatie die een verbinding legt tussen lokale boer, lokale slager en lokale afnemers. Ook worden er nieuwe gewassen geteeld die 'biobased' materialen opleveren. Deze proeftuin biedt de potentie een rol van betekenis te spelen in educatie en bewustwording rond het thema duurzaamheid.

2.10. Aardbevingen

In 1959 werd het eerste gas in Groningen ontdekt: het aardgasveld van Slochteren. Dit was het begin van grootschalige gaswinning. De aardbevingen als gevolg van de gaswinning hebben impact op de gemeente Ten Boer. Het gaat zowel om fysieke als sociale impact: schade aan het gebied en schade aan het gevoel van veiligheid van haar inwoners.

Uit het onderzoek 'Wonen en leven met aardbevingen' (CMO STAMM, 2016) komt naar voren dat de impact van de aardbevingen in de gemeente Ten Boer het grootst is op de thema's veiligheid, financiële schade, onrust en onzekerheid. De leefbaarheid staat door de aardbevingen onder druk. Inwoners wonen prettig en hebben binding met de gemeente, maar toch is het woonplezier verminderd door de schade aan het gevoel van veiligheid en bijkomende stress.

De Nationaal Coördinator Groningen (NCG) heeft in samenwerking met de gemeenten in het aardbevingsgebied een meerjarenprogramma opgesteld. In het document wordt aangegeven hoe om gegaan wordt met de schadeafhandeling en het versterken van het vastgoed in het gebied. In 2016 starten de werkzaamheden waarbij als eerste de dorpen Ten Post, Wittewierum, Lellens en Winneweer prioriteit hebben. In de tweede ronde zijn ook de dorpen Ten Boer en Woltersum aan de beurt. Naast prioriteit in de dorpen vragen de scholen, instellingen voor de kwetsbare groepen (Bloemhof/Innersdijk) en de dijk om speciale aandacht.

De NCG vliegt de versterkingsopgave aan de hand van een gebiedsgerichte aanpak aan. Hierbij wordt naast het bouwkundig versterken ook gekeken naar aspecten zoals verduurzaming, leefbaarheid (in de breedste zin van het woord) en zorg (bijvoorbeeld het levensloopbestendig maken van de woning). Dit gaat zowel om woningen als erfgoed (monumentale panden, beeldbepalende panden, stedenbouwkundige structuur). In een gebiedsversterkingsplan wordt per dorp de opgave uitgewerkt.

2.11. Gemeentelijke herindeling

De gemeenten Groningen en Ten Boer hebben al langere tijd een samenwerkingsrelatie en in 2015 is definitief besloten tot herindeling. De herindeling moet op 1 januari 2019 een feit zijn. Doel is om een grotere gemeente te creëren die het uitgebreide takenpakket aan kan. De afgelopen jaren zijn er namelijk steeds meer taken op de gemeenten afgekomen, zoals jeugdzorg, werk en inkomen en maatschappelijke ondersteuning. Daarnaast zijn er ook steeds meer onderwerpen die de gemeentegrenzen overstijgen, te denken valt aan de aardbevingsproblematiek en werkgelegenheid.

In september 2016 is een herindelingsontwerp vastgesteld. Het herindelingsontwerp schetst onder andere het toekomstperspectief en de ambities van de huidige 3 gemeenten (Groningen, Ten Boer en Haren) voor de nieuw te vormen gemeente. De informatie die vanuit de ophaalavonden voor de dorpsvisies naar voren is gekomen is meegenomen in het herindelingsontwerp.

3. Dorpsvisie(s) als basis voor een gemeentelijke visie

De dorpsvisies vormen de basis voor een leefbaar dorp en daarmee een leefbare gemeente. Hierbij is gekeken naar thema's en onderwerpen die in de verschillende dorpsvisies veelvuldig aanbod zijn gekomen, oftewel de gemene deler. Op basis daarvan is uitgezoomd naar de gehele gemeente Ten Boer en is het voorliggende hoofdstuk geschreven.

De dorpsvisies zijn als bijlage aan deze leefbaarheidsvisie toegevoegd. In deze dorpsvisies heeft het dorp zelf aangegeven welke zaken zij voor de toekomst van het betreffende dorp belangrijk vinden.

3.1. Behoud van 'voorzienende' dorpen

"Voorzienende" dorpen heeft een dubbele betekenis. Het gaat om voorzieningen zoals scholen, winkels, maatschappelijke voorzieningen en ontmoetingsplekken. Maar behoud van leefbaarheid in dorpen zit ook in de mogelijkheid tot ontmoeting en sporten, bereikbaarheid en burgerkracht. Juist actieve bewoners 'voorzien' zelf in een leefbaar dorp. We zetten ons in voor het behoud van het huidige voorzieningenniveau en kijken daar waar nodig hoe burgerkracht ingezet kan of moet worden. Hierbij is het bewust zijn van dat er grenzen zitten aan wat vrijwilligers kunnen organiseren van belang. Vaak zijn enkele mensen verantwoordelijk voor een groot deel van de initiatieven in een dorp. Dat is kwetsbaar en belastend.

Onderwijs: gezamenlijk in stand houden van de scholen

Belangrijk onderwerp in de verschillende dorpen is het behoud van de school. Ook vanuit de gemeente streven we na dat Ten Boer als aantrekkelijke woongemeente goede voorzieningen kent. Hiervoor heeft de gemeente baat bij kwalitatief goed onderwijs. Uitgangspunt is hierbij het in stand houden van voorzieningen, mits de kwaliteit en exploitatie houdbaar en goed is. Op de aanwezigheid en de kwaliteit van de scholen hebben we als gemeente namelijk geen invloed. Het combineren van diensten zoals een kindcentrum in Ten Boer draagt bij aan een stevige en aantrekkelijke voorziening. Dit speelt vaak mee bij de keuze van ouders.

Maatschappelijke voorzieningen: nog beter benutten

Naast scholen vormen maatschappelijke voorzieningen belangrijke plekken voor de dorpen. Dorpshuizen, sportverenigingen, bibliotheek en een zwembad zijn belangrijke plekken voor laagdrempelige ontmoeting. Om sterke maatschappelijke voorzieningen te behouden zetten we in op het vaker samen werken of uit breiden van functies. Te denken valt aan het toevoegen van een WMO-functie aan het dorpshuis of samenwerking tussen sportverenigingen.

Bereikbaarheid: fysiek én digitaal

Glasvezel is het middel om snel internet mogelijk te maken. Het doel is dat eind 2018 alle inwoners van de provincie Groningen kunnen beschikken over snel internet. Digitale bereikbaarheid is zowel oplossing voor het verminderen van het fysieke aanbod voorzieningen, als het zijn van een aantrekkelijke

vestigingsplaats voor kleine bedrijvigheid. De aanbesteding voor snel internet loopt op provinciaal niveau en de gemeente Ten Boer is hierbij nauw betrokken.

Daarnaast vraagt de fysieke bereikbaarheid om aandacht, met name de bereikbaarheid met het openbaar vervoer. Een betere afstemming tussen het reguliere openbaar vervoer en de buurtbussen kunnen hier aan bijdragen.

Aandacht voor invulling en uitstraling van het Koopmansplein

We willen toekomstige leegstand voorkomen, het voorzieningenniveau hoog houden (ook om de aantrekkingskracht voor de woningbouwlocaties te versterken) en de leefbaarheid van het dorp en de buurt te verstevigen, door het opstellen van een gezamenlijke toekomstvisie op het Koopmansplein. Deze visie moet de detailhandelsstructuur verstevigen en ontwikkelingen in het gebied aanjagen. Wij stellen deze visie samen met omwonenden, ondernemers en ondernemersvereniging op.

Ambitie:

Wij zetten in op een kwalitatief goed voorzieningenniveau in onze dorpen en doen dit samen met bewoners, ondernemers en betrokken instellingen en organisaties.

- Hierbij willen wij samen met de dorpen, organisaties, en besturen kijken of de bezetting van maatschappelijk voorzieningen kan worden verbeterd door functies waar mogelijk te combineren. Er kan bijvoorbeeld in samenwerking met de dorpshuizen een Wmo-functie worden toegevoegd.
- Een belangrijke voorwaarde voor de instandhouding van onze scholen is kwaliteit en een houdbare exploitatie. Wij zetten onze gesprekken hierover met de schoolbesturen en dorpen voort;
- Wij streven een compleet kindcentrum na in het dorp Ten Boer als robuuste en aantrekkelijke voorziening en stimuleren de samenwerking tussen peuterspeelzaal, kinderopvang en school in andere dorpen;
- Stimuleren van gemeente-brede samenwerking van verenigingen om hierdoor de last op besturen en vrijwilligers te verminderen én actieve en gezonde verenigingen te behouden;
- Wij blijven met openbaar vervoer aanbieders in gesprek over de bereikbaarheid van de gemeente en het optimaliseren van verbindingen en aansluitingen tussen de dorpen;
- Wij zijn in samenwerking met de provincie druk bezig met de regeling voor snel internet. Voor telecoaanbieders is het door deze regeling niet meer onrendabel om snel internet in het buitengebied aan te leggen;
- Wij werken samen met omwonenden en ondernemers aan een toekomstvisie voor het Koopmansplein waarbij een versteviging van de detailhandelstructuur en het aanjagen van ontwikkelingen centraal staan.

3.2. Een passende en duurzame woningvoorraad

De gemeentelijke woonvisie is in 2016 door de gemeenteraad vastgesteld. Wonen is echter in het kader van het brede thema leefbaarheid een belangrijk onderwerp. Ook in de verschillende dorpsvisies is voor wonen veel aandacht. In de voorliggende paragraaf wordt ingegaan op die aspecten die in de verschillende dorpsvisies nadrukkelijk naar voren zijn gekomen. Het woonbeleid behelst uiteraard meer dan onderstaande. De voorliggende paragraaf kan dan ook niet los gelezen worden van de woonvisie.

Geschikte woningen voor de verschillende doelgroepen

Het is van belang dat starters terecht kunnen op de woningmarkt van Ten Boer. Er is weinig doorstroming in de (kleine) sociale sector en er zijn weinig geschikte starterswoningen in de markt. Dit vraagt om een grotere (sociale) huurvoorraad en goedkope koopwoningen om de doorstroming op gang te brengen en starters een plek te bieden op de woningmarkt. Hierover gaan wij afspraken maken met Wierden en Borgen.

De groei van de groep ouderen en de daarbij horende woonwensen richten zich in toenemende mate op kleinere huishoudens en levensloopbestendigheid. Hier willen wij beter bij aan sluiten. Echter, dit betekent niet dat al deze ouderen willen en gaan verhuizen naar een gelijkvloerse of levensloopgeschikte woning. Vaak weegt de binding met de eigen woning en woonomgeving sterk mee. Daarom willen wij met de corporatie in gesprek over het mogelijk 'opplussen' van woningen en zetten we in op betere informatie en educatie over hoe kan ik mijn huis zelf geschikter maken als ik afhankelijker wordt? Ook biedt de versterkingsopgave mogelijk koppelkansen om levensloopbestendigheid mee te nemen.

Laten zien wat Ten Boer te bieden heeft

Door te laten zien wat het wonen in de dorpen en het buitengebied te bieden heeft, kunnen wij in de nieuwe gemeente een goed alternatief voor het stadse wonen zijn. Ten Boer heeft veel te bieden. Van oudsher komen veel gezinnen naar Ten Boer om de rust, ruimte en veilige woonomgeving. Aansluiten bij bestaande promotionele acties zoals Groningen Woont en het promoten/stimuleren door middel van verhuisbijdragen zijn middelen die wij blijven inzetten om het wonen in Ten Boer te promoten.

Stimuleren van initiatieven

Om de woningbouw te stimuleren bevorderen we collectief particulieropdrachtgeverschap, welstandsvrij bouwen en zelfbouw, zodat mensen ruimte krijgen om hun eigen woonwensen te kunnen vervullen. Kanttekening hierbij is wel dat dit afhankelijk is van de ruimte die er is in het woningbouwprogramma. Voor de kleine dorpen zal dit alleen van toepassing zijn bij sloop – nieuwbouw. Ditzelfde geldt voor woonwensen wat betreft duurzaamheid (oprichten van een energiecoöperatie) of zoals aangegeven collectieve initiatieven om samen oud te worden in een hofje (voorbeeld Knarrenhof). Hierin nemen wij een faciliterende en inspirerende rol aan, door het meedenken bij de oprichting en het aandragen van voorbeelden en ideeën.

Oplossingen zoeken voor leegstand vastgoed

Gelet op de marktvoorspellingen en de demografische ontwikkelingen verwachten we dat er vaker leegstand zal ontstaan in allerlei vormen van vastgoed. Doordat er aan geen onderhoud meer wordt

gepleegd verloederen ze snel. Voor de uitstraling is het van belang dat het pand of opgeknapt of gesloopt wordt. Als gemeente houden we vinger aan de pols om welke panden dit gaat. De aardbevingen spelen hier ook een rol in. Het is belangrijk dat de eigenaar in samenwerking met de NCG ervoor zorgt dat verpaupering voorkomen wordt. Vooral bij grote leegstaande panden, zoals oude boerderijen of een kerk, is dit van belang. Het is vaak moeilijk om hier direct een nieuwe functie voor te vinden.

Ambitie:

Wij werken conform onze woonvisie aan een aantrekkelijke woonomgeving voor verschillende doelgroepen en profileren onze woonomgeving in de nieuwe grotere gemeente Groningen.

- Samen met Wierden en Borgen onderzoeken of starterswoningen aan de woningvoorraad kunnen worden toegevoegd (o.a. prestatieafspraken);
- Wij werken aan de verschillende acties die in de woonvisie 2016-2020 staan opgeschreven;
- Wij willen graag particuliere collectieve initiatieven faciliteren. Voorbeelden hiervan zijn het Knarrenhof of dorpscoöperatie Ten Boer. Hierbij denken wij als gemeente mee over hoe we kunnen faciliteren en kijken naar de mogelijkheden om aan te haken bij bestaande initiatieven en/of koplopers. Ook denken wij actief met initiatiefnemers na over financieringsmogelijkheden;
- In Ten Boer willen wij actief profileren als alternatief voor het stadse wonen in een nieuwe grote gemeente Groningen. Wij willen hierbij inzetten op een onderscheidende en aantrekkelijke omgeving.

3.3. Op weg naar een duurzame gemeente

De duurzaamheidsvisie is in 2016 vastgesteld. Deze visie op een duurzaam Ten Boer biedt het kader om onze gemeentelijke inspanningen te richten: wat willen we bereiken, hoe organiseren wij dat en met wie en welke prioriteiten kiezen we daarbij.

Verduurzamen, versterken en verbeteren van de (woning)voorraad

De gemeente Ten Boer heeft als ambitie om in 2035 energieneutraal te zijn. Dit betekent een belangrijke opgave wat betreft het verduurzamen van de woningvoorraad, en waar mogelijk in combinatie met het verstevigen en verbeteren. Corporatie Wierden en Borgen wil de woningversterking combineren met renovaties en verduurzamen. Wij stimuleren de verduurzaming van de particuliere woningvoorraad door middel van het gemeentelijke informatieloket 'Slim wonen met energie'.

Hetzelfde geldt voor de verduurzaming van het maatschappelijk vastgoed. Waar het gaat om het gemeentelijk zwembad zijn de afgelopen jaren al diverse energiebesparende maatregelen genomen. Wij zouden graag het hele sportcomplex (dus inclusief Tiggelhal, eventueel het dorps huis en eventueel Omlandia) energieneutraal maken en wij blijven op zoek naar mogelijkheden en middelen om dit te realiseren. Voor het overige gemeentelijke vastgoed wordt onderzocht of aangesloten kan worden bij de energiecoöperatie Woldwijk i.o.

Energiecoöperatie

Veel dorpen zijn bezig met het thema duurzaamheid en willen hier vanuit de dorpsvisie mee aan de slag. Het einddoel energieneutraal blijft alleen vaak wel lastige materie. We roepen op om te komen met ideeën en duurzame initiatieven zoals de lokale energiecoöperatie Ten Boer i.o. en gebruik te maken van ondersteuning zoals Buurkracht, Grunneger Power en Noordelijk Lokaal Duurzaam. Hierin willen wij als gemeente een verbindende rol hebben en actief mee denken.

Ambitie:

Wij willen als gemeente in 2035 energieneutraal zijn.

- Wij stimuleren de verdere verduurzaming van de woningvoorraad en het gemeentelijk vastgoed in combinatie met de versterkingsopgave;
- Door middel van het energieloket 'Slim wonen met energie' informeren wij inwoners over de mogelijkheden die er zijn rondom het verduurzamen van de woning;
- Wij willen graag initiatieven zoals het oprichten een lokale energiecoöperatie stimuleren. Hierbij denken wij als gemeente mee over hoe we kunnen faciliteren en kijken naar de mogelijkheden om aan te haken bij bestaande initiatieven en/of koplopers. Ook denken wij actief met initiatiefnemers na over financieringsmogelijkheden.

3.4. Zorg samen organiseren

Een deel van de professionele dienstverlening die wegvalt, dient opgevangen te worden in het eigen netwerk van familie en burens. Dit is een uitdaging. Het is met name van belang dat de signaleringsfunctie in het dorp aanwezig is. Om dit te kunnen realiseren is voldoende draagkracht in het dorp nodig. In de dorpen waar dit nog onvoldoende sterk is houden wij een vinger aan de pols en nemen wij een begeleidende rol door de zelfredzaamheid te vergroten of deze dorpen te koppelen aan sterke dorpen.

Naast het behouden van de Deel op de manier waarop het nu werkt, willen wij het concept van de Deel ook verder door ontwikkelen. De dorpscoaches willen meer preventief werken vanuit de Deel. Ook het meer oppakken en ondersteunen van ideeën en initiatieven, om onder andere de zelfredzaamheid in de dorpen te vergroten, is een doel voor de komende jaren.

In het dorp Ten Boer wil een groep bewoners inspringen op de ontwikkeling waarbij steeds meer dient opgevangen te worden in het eigen netwerk van familie en burens met het startende initiatief van de dorpscoöperatie. Een dorpscoöperatie zorgt onder andere voor de verbinding van mensen met een vraag, zoals bijvoorbeeld het maaien van het gras, en het aanbod van inwoners die zich ergens voor in willen zetten.

Ambitie:

Wij willen doorgaan met het samen organiseren van de zorg waarbij de kracht van de inwoners en de dorpen het uitgangspunt is.

- Wij willen het gewaardeerde concept van de Deel behouden en waar mogelijk verder ontwikkelen, ook in een grote gemeente Groningen;
- Bij het door ontwikkelen van de Deel hebben wij aandacht voor het preventief werken;
- Vanuit de Deel pakken wij het stimuleren van de samenwerking tussen bewoners, dorpen en buurten weer op;
- Wij hebben aandacht voor dorpen waar het niet vanzelf gaat en de signaleringsfunctie niet door het dorp is opgepakt;
- Initiatieven zoals een dorpscoöperatie juichen wij toe. Hierbij denken wij als gemeente mee over hoe we kunnen faciliteren en kijken naar de mogelijkheden om aan te haken bij bestaande initiatieven en/of koplopers. Ook denken wij actief met initiatiefnemers na over financieringsmogelijkheden.

3.5. Verkeersveilige en aantrekkelijke dorpen

Een (verkeers)veilige woonomgeving draagt bij aan de leefbaarheid en aantrekkelijkheid van een dorp en gemeente. Dit geldt voor zowel het verplaatsen ter voet, per auto of fiets, als wel het verplaatsen binnen het dorp of tussen dorpen.

Verbeteren van de plattelandswegen

Het veiliger maken van de van oudsher smalle plattelandswegen in het buitengebied, die vaak niet meer geschikt zijn voor het hedendaagse (zware) landbouwverkeer, is van belang. De uitdaging ligt hier in het faciliteren van het landbouwverkeer in combinatie met het voorkomen dat op deze wegen sneller wordt gereden waardoor de verkeersveiligheid weer afneemt.

De veiligheid van de plattelandswegen vraagt op verschillende plekken om aanpassingen, zoals het aanleggen van een losliggend fietspad of verlichting. Hierbij is niet in elk geval voldoende ruimte om de meest optimale inrichting te realiseren, maar wij willen samen met de dorpen kijken naar de mogelijkheden voor een betere inrichting van de openbare ruimte. Hierbij spelen uiteraard beschikbare middelen ook een rol. Er moet gezocht worden naar slimme combinaties in de onderhoudscyclus van de wegen in de gemeente. Hiernaast zijn niet alle wegen bij de gemeente in onderhoud. De provincie speelt hierin ook een belangrijke rol. Ten slotte kan de aanpak van de aardbevingsproblematiek mogelijk kansen bieden voor aanpassingen van de openbare ruimte. In de op te stellen gebiedsplannen (zie hoofdstuk 4) van de NCG moeten koppelkansen, mede op basis van de dorpsvisies, worden geïnventariseerd.

Snelheidslimiet handhaven

De snelheidslimiet is belangrijk voor de verkeersveiligheid in de dorpen, maar in de praktijk wordt er vaak harder gereden. Wij zetten in op enerzijds een dialoog tussen inwoners onderling en tussen inwoners en ondernemers (o.a. agrarisch) om te wijzen op de verkeersveiligheid en snelheidslimiet. In sommige gevallen vraagt het ook om een andere inrichting of aanpassing van de openbare ruimte. Samen met inwoners willen wij kijken naar mogelijke oplossingen.

Aantrekkelijke gemeente voor fiets- en wandelrecreatie

Naast het verbeteren van de bestaande fietspaden, zoals de verbreding van de Stadsweg, om het fietsen aantrekkelijker te maken is er vanuit de dorpen ook de wens naar recreatieve dorpsommetjes. Deze initiatieven en ideeën juichen we toe en bij voldoende draagvlak ondersteunen wij graag.

Ambitie:

Wij streven naar aantrekkelijke en verkeersveilige dorpen en brengen samen met de dorpen (en op basis van de dorpsvisies) de mogelijkheden om hier aan te werken in kaart.

- Wij willen een blijvende participatie van onze inwoners bij de inrichting en beheer van de openbare ruimte;
- Wij willen samen met onze inwoners onveilige verkeerssituaties in beeld brengen en samen met hun kijken naar mogelijke oplossingen;
- Initiatieven voor dorpsommetjes die op voldoende draagvlak kunnen rekenen willen wij actief ondersteunen door samen met het dorp te kijken naar de inrichting en de mogelijkheden voor financiering.

4. Aardbevingen

4.1. Veiligheid en vertrouwen

Bij het uit te voeren versterkingsprogramma is de veiligheid van de bewoners basisvoorwaarde. Een veilige woonomgeving is van belang voor huidige bewoners, maar ook voor potentiële nieuwe bewoners. Dit wordt onder publieke regie uitgevoerd. In samenwerking met de NCG is de gemeente eerste aanspreekpunt. Ook om de frustraties rondom de schadeafhandeling en de procedures daaromheen zoveel mogelijk te verbeteren en de belangen van haar inwoners te behartigen.

Daarnaast willen wij ook een actieve rol in het verbeteren en ontwikkelen van (rijks)beleid gericht op het aardbevingsgebied. Het verbeteren van de leefbaarheid, verduurzaming en behoud van waardevermeerderingsregelingen hebben een grote invloed op de lokale woningmarkt. Op het gebied van aardbevingen streven wij er naar vrijgekomen vergoedingen zichtbaar in zetten ten goede van de bewoners.

4.2. Gebiedsgerichte aanpak

De NCG vliegt de versterkingsopgave aan de hand van een gebiedsgerichte aanpak aan. Hierbij wordt naast het bouwkundig versterken ook gekeken naar aspecten zoals verduurzaming, leefbaarheid (in de breedste zin van het woord) en zorg (bijvoorbeeld het levensloopbestendig maken van de woning). Dit gaat zowel om woningen als erfgoed (monumentale panden, beeldbepalende panden, stedenbouwkundige structuur). Hierbij vinden wij het van belang krachten te bundelen en gezamenlijk (inwoners, NCG, gemeente, subsidieverstrekkers, etc.) te kijken naar de kansen die de versterkingsopgave biedt. Dit gaat zowel om te kijken naar wat alle partijen kunnen bieden en de afstemming hiertussen, maar meer nog om wat de dorpen nodig hebben om goed gebruik te maken van de koppelkansen. Wij willen, het liefst samen met de NCG, de dorpen ondersteunen en stimuleren in de (financiële) kansen die de gebiedsversterkingsopgave met zich meebrengt. Hiervoor dienen de dorpsvisies als basis.

Ambitie:

Wij hebben een actieve rol in het verbeteren en ontwikkelen van (rijks)beleid en willen de dorpen ondersteunen en stimuleren in de kansen die de gebiedsversterkingsopgave met zich meebrengt.

- De veiligheid staat bij de versterkingsopgave voorop. Wij werken nauw met de NCG samen aan de versterkingsopgave. De maatschappelijke voorzieningen krijgen hierin prioriteit;
- Wij zien de opgestelde dorpsvisies als een belangrijke basis voor de gebiedsgerichte versterkingsplannen. Samen met de NCG en de dorpen werken wij deze plannen verder uit;
- De zogenaamde koppelkansen willen wij inventariseren en waar mogelijke onderdeel laten zijn van de versterkingsplannen;
- Wij zien er op toe dat de versterkingsopgave altijd wordt uitgevoerd in nauwe samenspraak met bewoners en bedrijven;

- De aardbevingen bieden ook financiële kansen voor onze dorpen (zie ook hoofdstuk 6: fondsen en kansen). Wij willen onze dorpen hierin actief ondersteunen door initiatieven uit onze dorpen op een goede manier te koppelen aan de (financiële) mogelijkheden die er zijn. Wij werken dit in nauw overleg met de NCG verder uit.

5. Hoe de herindeling bijdraagt aan sterke dorpen

5.1. Aandachtspunten vanuit de dorpen

De verschillende dorpsvisies laten zien dat de gemeente Ten Boer negen karakteristieke dorpen, met elk hun eigen identiteit, kent. Het open landschap, rust en ruimte zijn van oudsher de kernwaarden van de dorpen. Dit zijn bijvoorbeeld ook redenen van gezinnen om zich in de gemeente Ten Boer te vestigen. Het behoud van het karakter van de dorpen is van groot belang, de dorpen willen geen wijk van Groningen worden. Hiervoor dient de nieuwe gemeente Groningen rekening te houden met de ruimtelijke diversiteit binnen de nieuwe gemeente en hiervoor ook het beleid te differentiëren. In dit kader dient de groene zoom tussen Groningen (Lewenborg, Noorddijk) en Ten Boer (Garmerwolde, Thesinge) ook behouden te blijven in de toekomst.

De korte lijnen tussen de gemeente en haar bewoners is een sterk punt van een kleinere gemeente als Ten Boer. Na de aankomende fusie met de gemeente Groningen is de aanspreekbaarheid en nabijheid van de gemeente een zorgpunt voor bewoners. In de nieuwe gemeente zal de dienstverlening op grote schaal worden georganiseerd, maar op kleine moeten worden aangeboden. Een gemeenteloket in één van de negen dorpen voor het ophalen van identiteitsbewijs of rijbewijs zou fysiek bijdragen aan het gevoel van nabijheid. Maar meer nog dan nu is het nodig om goed aanspreekbare contactpersonen te blijven behouden binnen de gemeente, waarvan dorpsbewoners weten dat hun vragen, initiatieven of problemen goed en snel worden opgepakt. Te denken valt aan het werken in gebiedsteams, een dorpswethouder en een dorpscoördinator. Zij moeten op de hoogte zijn van wat er in de dorpen speelt, snappen hoe problemen zitten en ook aanspreekpunt zijn voor initiatieven. Kortom, verstand van zaken over de openbare ruimte, de lopende initiatieven, etc., maar ook de ingangen en het doorzettingsvermogen om in de gemeenten dingen geregeld te krijgen.

Het huidige aanbod van voorzieningen, zoals sportaccommodaties, dorpshuizen, zwembad, etc., moet zolang mogelijk in stand worden gehouden. Hiervoor moeten niet de normen gelden zoals in de stad Groningen. De sociale meerwaarde van de voorzieningen voor de dorpen dient ook meegenomen te worden. Een belangrijke voorziening op het gebied van zorg is het gewaardeerde concept van de Deel. De werkwijze en het team van de Deel dient behouden te blijven en waar mogelijk nog verder ontwikkeld te worden.

5.2. Rol gemeente

De concentratie van zowel gemeente, als corporatie, op de kerntaken leidt er onvermijdelijk toe dat er een grotere aanspraak wordt gedaan op burgerkracht. De overheid trekt zich steeds vaker terug. Hierdoor moet de burger steeds meer zelfredzaam zijn en hulp bieden aan anderen waar nodig. Dat heeft nadelen (financieel) maar ook voordelen (initiatieven van onderop komen voort uit de wensen van de gebruikers zelf en zijn daardoor vaak beter houdbaar). Het vraagt tijd en inzet van iedereen, maar bovenal de roep om samenwerking.

De tijd is voorbij dat dorpen een verlanglijstje doorgaven aan de gemeente. Nu is de centrale vraag: wat gaat het dorp zelf doen? De gemeente zet in op sterke en zelfstandige dorpen en sterke netwerken, spreekt daar ambitie in uit en wil de dorpen daarbij helpen. De gemeente neemt hierin een stimulerende en faciliterende rol aan.

Het samen doen

De gemeente zoekt naar samenwerking met de dorpen. Wij willen ons faciliterend en ondersteunend opstellen en waar nodig samen met het dorp ideeën en plannen uitwerken. Dit gaat om maatwerk per dorp en begint altijd bij actieve inwoners met een goed en gedragen plan. Verwachtingsmanagement is bij de samenwerking een essentieel onderdeel.

De rol van de gemeente hierin is:

- Een open houding en op maat reageren op ideeën, initiatieven en projecten uit de dorpen;
- Samenwerken op basis van een op maat gemaakte aanpak met daarbij ook de zoektocht naar financiële middelen en mogelijkheden;
- Ambtelijke inzet bij het ondersteunen van initiatieven door mee te denken en te verbinden;
- Stuurt projecten aan die boven het dorpsniveau uitstijgen op het gebied van leefbaarheid.

Samenwerken is de sleutel tot succes om te zorgen voor sterke en leefbare dorpen. De gemeente kan het niet alleen, inwoners en dorpen kunnen het niet alleen: er is een noodzaak om netwerken per dorp te ontwikkelen, dorpen onderling samen te laten werken en samen met de gemeente aan leefbaarheid te werken.

5.3. Rol dorpen

De gemeente Ten Boer kent veel verenigingen, initiatieven, maatschappelijk organisaties, kerken, ondernemers en actieve inwoners. Veel activiteiten, projecten en initiatieven ontstaan binnen dorpen en worden ook door de inwoners zelf uitgevoerd. Vraag aan de dorpen is om met deze ideeën te komen, voor draagvlak te zorgen en te kijken naar hoe te komen tot een resultaat. Per project kijkt de gemeente waar ze kunnen bijdragen, meedenken, ondersteunen in het eindresultaat, oftewel een hybride rol.

Rol Dorpsbelangen

De gemeente gaat ervan uit dat zij de verenigingen Dorpsbelangen als eerste aanspreekpunt heeft. Zij zijn de spin in het dorpse web. De verenigingen van Dorpsbelangen vertegenwoordigen en ondersteunen waar mogelijk. Naast het organiseren of faciliteren van activiteiten en projecten is Dorpsbelangen ook een belangrijke gesprekspartner voor de gemeente. De gemeente is zich hierbij bewust dat het dorp als zijn geheel moeten worden aangesproken wanneer er ruimte is om ideeën en initiatieven aan te zwengelen. Het initiatief of plan hoeft niet altijd vanuit Dorpsbelangen te komen.

Als eerste aanspreekpunt vanuit de dorpen zijn de verenigingen Dorpsbelangen, na herindeling, in de 'nieuwe' grotere gemeente Groningen van grote waarde. Deze verenigingen vormen gezamenlijk het basis-netwerk in de dorpen en zijn als koepelorganisatie gesprekspartner van de gemeente.

Wij zien in de toekomst voor onze dorpsbelangen in toenemende mate een belangrijke rol. Wij denken hierbij aan:

- Dorpsbelangen, dat als aanspreekpunt dient binnen het dorp voor verenigingen, initiatieven, bewoners en ondernemers;
- Faciliteren en begeleiden van initiatiefrijke medebewoners;
- Verbindingen te zoeken tussen de dorpen in de gemeente Ten Boer en netwerken te creëren bijvoorbeeld rond sport;

- Stimuleren en inspireren van dorpen door elkaars initiatieven te delen en de mogelijkheid te bieden om van elkaar te leren;
- Als gesprekspartner richting de gemeente op te treden. Dit kan per dorp, maar nog sterker is om als koppeling van de verenigingen Dorpsbelangen als gesprekspartner richting de gemeente op te treden;
- Samen met de gemeente aan de leefbaarheid in de dorpen te werken.

Ambitie:

Wij willen dat ook na de herindeling er negen sterke, leefbare plattelandsdorpen zijn en nemen de aandachtspunten vanuit de dorpen mee in het toekomstperspectief en de ambitie van de nieuw te vormen gemeente.

- Wij zetten in op een goede nabijheid en benaderbaarheid van de gemeente ook na de herindeling;
- Wij dagen de dorpen uit om te komen met initiatieven en ideeën om de leefbaarheid te vergroten;
- Wij zien de samenwerking tussen dorpen en gemeente als belangrijk uitgangspunt bij initiatieven uit het dorp;
- Als belangrijke basis voor deze samenwerking is draagvlak voor het betreffende initiatief of plan van groot belang;
- Wij ondersteunen waar nodig. Per initiatief werken wij dit op maat verder uit;
- Wij zien ook samenwerkende dorpen als een belangrijke speerpunt richting een nieuwe grote gemeente Groningen. Wij willen samen met de dorpen actief werken aan het stimuleren van deze samenwerking.

6. Middelen

De uitvoering van de verschillende punten uit de dorpsvisies en leefbaarheidsvisie kunnen op verschillende niveaus gerealiseerd worden. Veel projecten hiervan zullen op dorpsniveau zijn. Maar er zijn dorps-overschrijdende onderwerpen die gemeente-breed aandacht vragen of vragen om een regionale aanpak. In veel gevallen zal het gaan om samenwerking tussen dorpen en gemeente.

Fondsen en kansen

Meerdere geldstromen zijn er op agendapunten uit zowel leefbaarheidsvisie als dorpsvisies te realiseren. Bewoners zelf leveren inzet als vrijwilliger in natura: bestuurswerk en met projecten. Ondernemers ondersteunen projecten met een financiële bijdrage of in natura. Gemeente Ten Boer zet het Leefbaarheidsfonds in.

Daarnaast zijn er andere fondsen die kansen bieden voor zowel gemeente en de dorpen. Hieronder werken we de kansen per fonds uit.

Leefbaarheidsprogramma Kansrijk Groningen (NAM/NCG)

In het leefbaarheidsprogramma van de NCG/NAM zitten verschillende lokketen die een kans zijn voor de uitvoering van de agenda's. Het leefbaarheidsprogramma bestaat uit drie sporen:

Programma	Kartrekker
<u>Spoor 1: gemeente</u>	
- Herstructurering leefbaarheid	Gemeenten
<u>Spoor 2: maatschappelijke organisaties</u>	
- Breedband voor heel Groningen	Economic Board
- Lokale energietransitie	Provincie Groningen
- Dorpsvisies en landschap	Landschapsbeheer Groningen
- Elk dorp een duurzaam dak	Groninger Dorpen
- Herbestemming cultureel erfgoed	Libau
<u>Spoor 3: inwoners</u>	
- Loket leefbaarheid	Groninger Dorpen
- Regeling leefbaarheid en duurzaamheid	NAM

Leefbaarheidsfonds 2016-2020 provincie Groningen

Het uitvoeringsprogramma Leefbaarheid van de provincie Groningen heeft als doel een extra impuls te geven aan de leefbaarheid in de provincie. De provincie ondersteunt hiermee initiatieven waarbij mensen het heft in eigen handen nemen om tot verbetering van de leefomgeving te komen. Het programma richt zich vooral op uitvoering en niet op het doen van onderzoek. Ook dit fonds onderscheidt drie sporen:

De gebiedsaanpak:

De gebiedsaanpak stelt geld beschikbaar om 'grote' gebiedsgerichte projecten te ondersteunen. Het gaat hierbij om de leefbaarheid in een kern of dorp te verbeteren door een ingreep te doen in een complex van gebouwen zoals bijvoorbeeld het herinrichten (slopen, verbouwen, samenvoegen of nieuwbouwen) van een centrumgebied.

De locatiegericht aanpak:

Deze aanpak ondersteunt initiatieven en functies zoals dorpshuizen, sport- en clubgebouwen, zorgvoorzieningen die van positieve invloed zijn op de leefbaarheid. Het combineren van verschillende functies onder één dak ziet de provincie als een goede manier om deze voorzieningen overeind te houden. Uitgangspunten hierbij zijn:

- Het project is krimp- en regiobestendig en richt zich op bevorderen van de leefbaarheid
- Het project gaat om de uitvoering, het aanpakken van een of meer gebouwen of voorzieningen in een dorp of kern waarmee ook op lange termijn een bijdrage wordt geleverd aan de leefbaarheid
- Een initiatief kan bestaan uit meerdere projecten
-

Lokale initiatieven:

Een deel van het leefbaarheidsprogramma wordt ingezet voor de ondersteuning van lokale initiatieven – van speeltuin tot organiseren van festival voor het dorp. Uitgangspunten hierbij zijn:

- Positieve bijdrage leefbaarheid
- Draagvlak onder bewoners/belanghebbende
- Doelstellingen financieel haalbaar
- Zelfwerkzaamheid

Transitiefonds provincie Groningen

De provincie Groningen heeft de afgelopen jaren ervaring opgedaan met meerdere instrumenten om in te grijpen in de particuliere woningmarkt. Voorbeelden hiervan zijn woningverbetering, verduurzaming, samenvoeging en sloop van woningen. De provincie Groningen zet een transitiefonds op om in te grijpen in de particuliere woningmarkt mogelijk te maken.

Overige fondsen en kansen:

- Fondsen en subsidies, zoals VSB fonds, Oranje fonds, Prins Bernhard fonds. Verenigingen dorpsbelangen en andere organisaties kunnen hier een beroep op doen.
- Reguliere budgetten en koppelkansen hierin
- Gebiedsversterkingsprogramma in relatie tot reguliere (onderhouds)budgetten

Samenvattende overzicht:

Fonds	Schaalniveau		
	<i>Dorp</i>	<i>Gemeente</i>	<i>Regio</i>
Leefbaarheidsprogramma Kansrijk Groningen	X	X	X
Leefbaarheidsfonds provincie Groningen	X	X	
Transitiefonds	X	X	
Fondsen zoals VSB, Oranje fonds, Prins Bernhard fonds	X		

7. Bijlage

7.1. 7 dorpsvisies

De zeven dorpsvisies zijn separaat toegevoegd.

- Garmerwolde
- Lellens
- Sint Annen
- Ten Boer
- Ten Post, Winneweer en Wittewierum
- Thesinge
- Woltersum

Colofon

Opdrachtgever

bedrijfsnaam Gemeente Ten Boer
bedrijfsadres Hendrik Westerstraat 24
postcode en plaats 9791 TC Ten Boer
telefoon 050 302 8888

KAW

www.kaw.nl
www.kaw-e.nl

Contactpersoon

naam Martijn Schuit
telefoon 050 302 8888
mobiel
e-mail m.schuit@tenbper.nl

[@KAWarchitecten](https://twitter.com/KAWarchitecten)

www.linkedin.com/company/KAW

www.facebook.com/KAWarchitecten

www.youtube.com/KAWarchitecten

Groningen

Postbus 1527
9701 BM Groningen
Kattenhage 1
9712 JE Groningen
Telefoon +31 (0)88 529 00 00

Rotterdam

Pelgrimsstraat 1
3029 BH Rotterdam
Telefoon +31 (0)88 529 00 00

Eindhoven

@ kaw-e
Rechtestraat 59 C 4^e verd.
5611 GN Eindhoven
Telefoon +31 (0)88 529 00 00

KAW is een bijzonder bureau. Onze ambitie is ruimtelijke, sociale en economische vernieuwing vooruit helpen. Wij doen dat vanuit een perspectief van demografische en ruimtelijke transitie. Met inspirerende ontwerpen, realistisch onderzoek, werkzame adviezen, duurzame techniek en resultaatgericht projectmanagement. Wij werken met onze teams vanuit Groningen, Rotterdam en Eindhoven. www.kaw.nl